

КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ У ПОЛЬЩІ ЯК ФОРМА ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

CONFLICT OF LAWS REGULATION OF LABOR RIGHTS IN POLAND AS A FORM OF PROTECTION OF CITIZENS OF UKRAINE ABROAD

Нагорна С.О., курсантка II курсу

Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті здійснено ґрунтовне дослідження проблематики колізійного регулювання трудових прав громадян України, які в умовах воєнної агресії вимушено залишили територію своєї держави та прибули до Польщі. Польща стала однією з головних країн-приймачів українських біженців і осіб, що перебувають під тимчасовим захистом. У зв'язку з цим виникає необхідність правового врегулювання трудових відносин за участю зазначених категорій осіб, з урахуванням специфіки їхнього правового статусу.

Аналіз охоплює ключові джерела міжнародного права, зокрема Конвенцію ООН про статус біженців 1951 року, Протокол 1967 року, Директиву Ради ЄС 2001/55/ЄС, а також Регламент ЄС № 593/2008 («Рим I»), що визначає застосовне право до договірних зобов'язань у сфері трудових правовідносин. Значна увага приділена положенням польського законодавства, зокрема Закону «Про іноземців» та нормативним актам щодо тимчасового захисту, ухваленим після 2022 року.

У статті розглядається застосування колізійних норм міжнародного приватного права як ефективного інструменту визначення національного права, що має застосовуватись у випадках, коли одна зі сторін трудових відносин є особою з іноземним або особливим правовим статусом. Підкреслюється важливість принципів рівності, недискримінації, правової визначеності та соціальної справедливості при врегулюванні трудових спорів за участю біженців та осіб з тимчасовим захистом.

Окрему увагу приділено практичним аспектам реалізації трудових прав українців у Польщі: труднощам із працевлаштуванням, бар'єрам доступу до правової допомоги, мовним перешкодам, відсутності достатньої поінформованості як серед громадян України, так і серед польських роботодавців.

Наведено низку рекомендацій, спрямованих на вдосконалення нормативної бази, посилення міжвідомчої та міжнародної співпраці, покращення механізмів правового захисту та підвищення обізнаності іноземців про свої права. У статті обґрунтовано необхідність подальшої гармонізації колізійних і матеріально-правових норм для забезпечення ефективної інтеграції українських громадян до ринку праці ЄС та надання їм належного рівня соціальних і трудових гарантій.

Ключові слова: біженці, тимчасовий захист, трудові права, міжнародне приватне право, колізійні норми, правовий статус, Регламент «Рим I», ЄС, соціальні гарантії.

The article presents a comprehensive analysis of the conflict-of-laws regulation of labor rights for Ukrainian citizens who were forced to flee their country due to the armed aggression of the Russian Federation and arrived in Poland. Poland has become one of the primary host countries for Ukrainian refugees and individuals under temporary protection. As a result, the need for effective legal mechanisms to regulate labor relations involving these groups has become increasingly urgent.

The analysis covers key sources of international law, including the 1951 UN Convention Relating to the Status of Refugees, the 1967 Protocol, EU Council Directive 2001/55/EC, and Regulation (EC) No 593/2008 (Rome I), which determines the applicable law for contractual obligations in labor relations. Considerable attention is given to the provisions of Polish legislation, including the Act on Foreigners and normative acts concerning temporary protection introduced after 2022.

The article explores the application of private international law conflict rules as an effective instrument for determining which national law governs labor relations when one party holds foreign or special legal status. Emphasis is placed on the importance of principles such as equality, non-discrimination, legal certainty, and social justice in resolving labor disputes involving refugees and persons under temporary protection.

Special attention is paid to practical challenges faced by Ukrainians in the Polish labor market: difficulties with employment access, barriers to legal assistance, language obstacles, and a lack of awareness among both Ukrainian citizens and Polish employers.

The article offers several recommendations aimed at improving the regulatory framework, strengthening intergovernmental and international cooperation, enhancing legal protection mechanisms, and increasing awareness of labor rights among foreigners. The need for further harmonization of both conflict-of-law and substantive legal norms is substantiated to ensure effective integration of Ukrainian nationals into the EU labor market and to guarantee adequate social and labor protections.

Key words: refugees, temporary protection, labor rights, private international law, conflict rules, legal status, Rome I Regulation, EU, social guarantees.

Враховуючи військову агресію з боку держави-агресора щодо України, мільйони українців вимушено покинули рідну державу та шукають притулку в інших державах, зокрема у Польщі, яка є однією з найбільших держав, що приймає українських біженців. Більшість із них отримала статус біженця або осіб, які потребують тимчасового захисту, що надає їм право перебувати на території ЄС. Проте, незважаючи на цей правовий статус, виникають численні труднощі, пов'язані з доступом до соціальних та трудових прав. Одним із таких аспектів є регулювання трудових відносин, зокрема застосування колізійних норм міжнародного приватного права, що дозволяють вирішувати правові конфлікти між біженцями та роботодавцями.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що в умовах масштабного притоку біженців та осіб, які потребують тимчасового захисту, Польща та інші ЄС повинні створювати ефективні механізми для захисту трудових прав таких осіб. Однак правова ситуація ускладнюється тим, що

правовий статус у трудових відносинах цих осіб не завжди чітко визначений.

Один із ключових аспектів це є застосування колізійних норм міжнародного приватного права. Ці норми, як правило, визначають, яке національне право застосовувати до трудових відносин, коли одна зі сторін є іноземцем або має особливий правовий статус, як у випадку з біженцями чи особами з тимчасовим захистом. Проте з урахуванням різноманіття правових систем держав ЄС та наявності спеціальних угод, що регулюють права біженців, необхідно з'ясувати, як саме застосовуються ці норми для забезпечення належного захисту прав осіб із тимчасовим статусом.

Одним із головних викликів є відсутність єдиної правової бази для захисту трудових прав таких осіб. Колізійні норми міжнародного приватного права можуть бути складними, оскільки часто не враховують специфіку категорій працівників-біженців, що призводить до правових

прогалин. Це особливо важливо, коли багато українців, отримавши тимчасовий захист у Польщі, прагнуть працевлаштуватися та адаптуватися до нових умов. Проте виникають труднощі в доступі до ринку праці, оскільки роботодавці не завжди поінформовані про специфіку трудових прав цих осіб.

Отже, питання колізійного регулювання трудових прав українських біженців та осіб з тимчасовим захистом у Польщі є вкрай актуальним, оскільки це безпосередньо впливає на ефективність захисту прав таких осіб. Важливо, щоб міжнародне врегулювання та національне законодавство Польщі забезпечували принципи рівності та недискримінації у трудових відносинах і гарантували доступ до соціальних і трудових прав осіб із особливим правовим статусом.

Метою цієї роботи є дослідження колізійного регулювання трудових прав українських біженців і осіб, які потребують тимчасового захисту у Польщі, а також вивчення того, як міжнародне приватне право визначає застосовне право до таких трудових відносин і чи забезпечує це належний захист прав. Окрему увагу приділено аналізу польського трудового законодавства та практики застосування міжнародних норм, що стосуються працевлаштування біженців та осіб, які перебувають під тимчасовим захистом, а також виявленню потенційних проблем і шляхів їх вирішення в контексті міжнародного приватного права.

Внаслідок збройної агресії держави-агресора проти України, Польща, як одна з найбільших держав-приймачів українців, зобов'язалася забезпечити правовий захист для осіб, які були змушені покинути Україну. Громадяни нашої держави, що прибули до Польщі, можуть отримати правовий статус біженця або особи, яка потребує тимчасового захисту.

Статус біженця в Польщі визначається згідно з Конвенцією ООН про статус біженців [6] 1951 року і Протоколом до Конвенції 1967 року. Біженці мають право на захист від переслідувань у своїй країні, що включає надання притулку й підтримки в місці перебування. У Польщі цей статус надається особам, які довели, що перебувають під загрозою через свою расу, національність, політичні погляди або належність до певної соціальної групи, й що в Україні не можуть безпечно проживати.

Статус тимчасового захисту надається згідно з Директивою Ради ЄС 2001/55/ЄС [3] про мінімальні стандарти, що регулюють надання тимчасового захисту в разі масового прибуття переміщених осіб, а також відповідно до Закону Польщі від 12 грудня 2013 року про іноземців (Dz.U. 2013 poz. 1650) та Закону від 12 березня 2022 року про тимчасовий захист іноземців [9] (Dz.U. 2022 poz. 583). Це дозволяє особам, які не можуть повернутися до України через військові дії, отримувати тимчасовий захист та допомогу. Такі особи не є біженцями в юридичному розумінні, але мають певні права щодо безпеки й життя-забезпечення.

Біженці, і особи з тимчасовим захистом мають право на працю в Польщі, які згідно з Законом від 12 грудня 2013 року про іноземців (Dz.U. 2013 poz. 1650) та Законом від 12 березня 2022 року про тимчасовий захист іноземців [9] (Dz.U. 2022 poz. 583), можуть працювати без додаткового дозволу на працю, що значно спрощує працевлаштування порівняно з іншими категоріями іноземців.

Для біженців це означає рівні умови праці, як і для громадян Польщі: укладення трудових договорів, працевлаштування в будь-якій галузі, а також право на соціальні виплати (медичне обслуговування, соціальне забезпечення).

Для осіб із тимчасовим захистом теж надано право працювати без дозволу, хоча можуть діяти певні обмеження, залежно від умов перебування та політики уряду держави ЄС. Вони мають доступ до медичних послуг і деяких соціальних пільг.

Особливості трудових прав іноземців базуються на Польському трудовому кодексі та ЄС регламентах та директивах, зокрема 2003/109/ЄС [4], де й передбачений зміст прав іноземців у ЄС. Хоча біженці й особи з тимчасовим захистом мають право працювати, їхні права можуть обмежуватися доступом на зайняття посад у державних установах.

Водночас такі особи мають доступ до всіх форм трудових договорів – від строкових до безстрокових, однак для осіб, які перебувають під тимчасовим захистом, можуть встановлюватися певні обмеження щодо тривалості дії договору, що визначаються урядовими рішеннями, але для осіб, які потребують тимчасового захисту є обмеженням терміну дії трудових договорів, що визначається урядом Польщі, при цьому трудові права включають рівну винагороду та заборону дискримінації за національністю чи статусом, що гарантовано європейським правом.

Колізійне регулювання трудових прав є важливим елементом міжнародного приватного права, яке регулює правові відносини між сторонами з різними національними або правовими статусами. Цей процес стає особливо актуальним щодо осіб з правовим статусом біженця або осіб, які потребують тимчасового захисту, адже їхні трудові відносини мають міжнародний характер і підпадають під різні юрисдикції. Це означає, що для вирішення трудових спорів необхідно визначити, яке національне право слід застосовувати. Ключовими аспектами є питання, яке право буде застосовуватися до змісту та форми трудового договору, і чи будуть враховуватися права осіб з особливим правовим статусом, такими як біженці або особи, які потребують тимчасового захисту.

Основною метою колізійних норм є забезпечення правової визначеності та стабільності в регулюванні трудових відносин, а також створення умов для рівноправного та недискримінаційного ставлення до працівників, приналежних за особистим законом до іноземних держав.

У Європейському Союзі колізійні норми щодо трудових прав регулюються численними директивами та регламентами, зокрема Директива 2003/109/ЄС [4], що встановлює зміст прав іноземців, а також Директива 2004/38/ЄС [5] щодо прав громадян ЄС та їхніх сімей, де для осіб, які мають правовий статус біженця або тимчасового захисту, існують правила, що визначають їхні права у контексті трудових відносин при перебуванні на території будь-якої держави ЄС.

У разі виникнення колізії між національним законодавством і міжнародними угодами, перевага надається міжнародним нормам, що сприяють захисту прав людини, зокрема трудових прав. По-перше, відповідно до Загальної декларації прав людини 1948 року [2], де в статті 23 зазначено, що кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливий та сприятливий умови праці і на захист від безробіття. По-друге, важливу роль відіграють конвенції та рекомендації Міжнародної організації праці [7], зокрема Конвенція № 97 про трудящих-мігрантів і Конвенція № 143 про зловживання в сфері міграції та забезпечення рівності можливостей і поведіння, які гарантують рівність у працевлаштуванні, заборону дискримінації та захист соціальних прав працівників.

Також у Польщі застосовуються положення Регламенту (ЄС) № 593/2008 («Рим І») [11], який регламентує право, що застосовується до договірних зобов'язань у трудових правовідносинах. Зокрема, якщо працівник виконує роботу в одній державі, застосовується право цієї держави, навіть якщо договір передбачає інше. Якщо ж робота виконується в кількох країнах, застосовується право країни, з якою трудовий договір має тісніший зв'язок. При цьому діє принцип не зниження рівня захисту працівника, тобто сторони договору не можуть позбавити працівника захисту, передбаченого імперативними нормами права, яке б застосовувалось без угоди.

Колізійні принципи в трудових відносинах передбачають: 1) автономію волі сторін у межах, дозволених імперативними нормами; 2) застосування права країни виконання роботи; 3) перевагу законодавства, яке забезпечує кращий захист працівника; 4) недопустимість обходу закону; 5) визнання особливого статусу біженців і осіб з тимчасовим захистом як підстави для застосування норм, що гарантують додаткові трудові права та соціальний захист.

Проте, незважаючи на наявність правових гарантій, у реальності виникають значні труднощі, пов'язані з практичним застосуванням цих норм. Біженці, особи, які потребують тимчасового захисту та інші іноземці часто стикаються з труднощами через недостатній рівень обізнаності про свої трудові права, обмежений доступ до юридичних консультацій і підтримки та мовні бар'єри. Це створює реальні ризики для таких осіб, адже вони можуть стати жертвами трудових порушень, експлуатації чи дискримінації.

Зважаючи на викладене, є необхідність, по-перше, у подальшому розвитку єдиного підходу до регулювання трудових прав іноземців з правовим статусом біженців або осіб, які потребують тимчасового захисту шляхом уніфікації як колізійного регулювання, так і забезпечення матеріально-правовими нормами регламентації зазначених питань. Це дозволить забезпечити уникнення правових прогалин, які можуть виникнути через відсутність чітко визначених норм до трудових відносин осіб з різними правовими статусами, забезпечуючи захист їхніх прав та свобод у міжнародному контексті.

По-друге, у запровадженні спеціалізованих правових консультацій та інформаційних кампаній для біженців і осіб, які потребують тимчасового захисту, зокрема через громадські організації, міжнародні установи та державні структури. Це дозволить підвищити рівень правової обізнаності серед цих осіб, що у свою чергу допоможе їм краще розуміти свої трудові права та механізми їх захисту.

Особливо важливо проводити такі заходи на етапі адаптації біженців до нових умов.

По-третє, вдосконалення взаємодії між польськими, українськими органами влади та міжнародними організаціями, такими як UNHCR та інші гуманітарні організації, для більш ефективного моніторингу застосування трудових прав біженців та осіб, які потребують тимчасового захисту. Це включає регулярне оцінювання ситуації на ринку праці, моніторинг дотримання трудових прав, а також своєчасне виявлення проблемних аспектів у застосуванні законодавства.

По-четверте, посилення контролю за виконанням трудового законодавства для забезпечення справедливих умов праці для біженців та осіб, які потребують тимчасового захисту. Державним органам варто проводити регулярні перевірки та моніторинг умов праці, щоб запобігти можливим порушенням прав.

По-п'яте, у забезпеченні доступу до правової допомоги для осіб з правовим статусом біженців та тих, які потребують тимчасового захисту. Це має включати як безкоштовні юридичні консультації, так і можливість доступу до судових та адміністративних процедур для захисту своїх прав.

По-шосте, розширення правових можливостей осіб з правовим статусом біженців та тих, які потребують тимчасового захисту у Польщі, зокрема щодо подовження термінів працевлаштування, зняття обмежень на певні види робіт, а також забезпечення більшої гнучкості у доступі до кваліфікованих професій. Такі заходи дозволять цим особам швидше інтегруватися в економіку Польщі та забезпечити їхнє належне соціальне становище.

Впровадження цих рекомендацій сприятиме покращенню і розширенню трудових прав для українських громадян із правовим статусом біженців та осіб, які потребують тимчасового захисту, у Польщі, зокрема забезпечить їхній ефективний захист прав від порушень у сфері трудових відносин, сприятиме їхній економічній інтеграції та розвитку в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Ю. О. Проблеми реалізації трудових прав біженців у країнах Європейського Союзу. *Право України*. 2023. № 4. С. 102–111.
2. Загальна декларація прав людини : Декларація, Міжнародний документ, Генеральна Асамблея ООН від 10 грудня 1948 р. URL: <https://www.un.org/> (дата звернення: 18.05.2025).
3. Директива Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту в разі масового напливу переміщених осіб. Офіційний вісник Європейських Співтовариств. 2001. L 212. С. 12–23.
4. Директива Ради 2003/109/ЄС від 25 листопада 2003 року щодо статусу громадян третіх країн, які є довгостроковими резидентами. Офіційний вісник Європейського Союзу. 2004. L 16. С. 44–53.
5. Директива Європейського парламенту та Ради 2004/38/ЄС від 29 квітня 2004 року щодо права громадян ЄС та членів їхніх сімей на вільне пересування та проживання на території держав-членів. Офіційний вісник Європейського Союзу. 2004. L 158. С. 77–123.
6. Конвенція про статус біженців : Конвенція, Міжнародний документ від 28 липня 1951 року, та Протокол до неї від 31 січня 1967 року. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR). URL: <https://www.unhcr.org/> (дата звернення: 18.05.2025).
7. Міжнародна організація праці. Конвенції № 97 і № 143. URL: <https://www.ilo.org/> (дата звернення: 18.05.2025).
8. Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї держави : Закон Республіки Польща від 12 березня 2022 р. Dziennik Ustaw. 2022. Poz. 583.
9. Про іноземців : Закон Республіки Польща від 12 грудня 2013 р. (Dz.U. 2013 poz. 1650).
10. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV : станом на 23.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 18.05.2025).
11. Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського парламенту та Ради про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I) від 17 червня 2008 року. Офіційний вісник Європейського Союзу. 2008. L 177. С. 6–16.